

پوهنتون سلام
پوهنځی شرعیات و قانون
پروگرام ماستری فقه و قانون

دولت جمهوری اسلامی افغانستان
وزارت تحصیلات عالی
ریاست پوهنتونهای خصوصی

شراکت در جرم از دیدگاه فقه و قانون

رساله ماستری

محصل: محمد موسی (شاگرد)
استاد راهنما: دکتور رفیع الله (عطاء)

سال تحصیلی 1399 هـ ش - 1441 هـ

پوهنتون سلام
پوهنځی شرعیات و قانون
پروگرام ماستری فقه و قانون

جمهوری اسلامی افغانستان
وزارت تحصیلات عالی
ریاست پوهنتون های خصوصی

شراکت در جرم از دیدگاه فقه و قانون

رساله ماستری

محصل : محمد موسی (شاگرد)

استاد رهنما : دکتور رفیع الله (عطاء)

سال : 1399 هـ ش - 1441 هـ ق

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

پوهنتون سلام

پوهنځی شرعیات و قانون

دیارتمنت فقه و قانون

بورد ماستری

تصدیق نامه

محترم محمد موسی (شاکر) ولد بشیر احمد ID نمبر Sh-msf-96-240 محصل دور پنجم فقه و قانون
از رساله ماستری خویش زیر عنوان: شراکت در جرم از دیدگاه فقه و قانون
بـه روز جمعه ۱۱/۱۱/۱۴۰۰ هـ ش موفقانه دفاع نمود، و به اساس
بررسی هیأت تحکیم مستحق ۹۰ (نمره به عدد) نورپوره (نمره به حروف) گردید،
موفقیت شان را از الله متعال خواهانیم.
اعضای هیأت تحکیم:

ردیف	نام استاد	عضویت	امضاء
۱	دکتور مصباح الله عبد الباقي	عضو هیأت	
۲	دکتور نجیب الله صالح	عضو هیأت	
۳	دکتور رفیع الله عطاء	استاد رهنما و رئیس جلسه	

معاون علمی

آمر بورد ماستری

خلاصه بحث

شکی نیست که شناخت شراکت در جرم، انواع آن و اندازه مسئولیت جزایی هر یک از شرکاء نقش مهمی در تامین امنیت افراد، جوامع و جلوگیری از جرایم دارد، ناگفته نماند که پیگیری و ردیابی شرکای جرمی در تامین امنیت داخلی کشور رول بسزایی دارد که با گرفتاری شرکای جرمی هسته اصلی آنها متلاشی شده و توطئه های آنان نقش بر آب میگردد که این امر در جلوگیری از جرایم دیگر و جلوگیری از اضطرابات داخلی کشور نقش بسیار مهمی را بازی میکند.

روشی را که در نوشتن این بحث اختیار نموده ام روش کتابخانه ای میباشد که به شکل مقایسوی آنرا انجام داده ام و برای یافتن معلومات به کتاب های معتبر و موثق منابع احکام شریعت اسلامی مانند تفسیر، حدیث، فقه، اصول فقه و قواعد فقهی مراجعه نموده ام و در کنار آن از رساله های علمی، فرهنگ لغت ها و کود جزای کشور نیز استفاده نموده ام، و در بعضی موارد از روش تحلیلی نیز کار گرفته ام که احکام را از مسایل فقهی و مواد قانونی برداشت نموده ام.

در این بحث در فصل اول مفاهیم کلی در مورد شراکت در جرم را واضح ساخته ام، و این مفاهیم عبارت از تعریف شراکت در جرم، مفهوم الفاظ مرتبط به هر یکی از آنها، ارکان عمومی جرم و ارکان عمومی شراکت در جرم میباشد، و هم چنین جرایم را به اساس امکان اشتراک در آن و عدم آن واضح ساخته ام. شراکت در جرم آن است که افراد متعدد یک جرم را مرتکب شوند و هر یکی در تنفیذ آن سهم بگیرند یا مباشر جرم را در تنفیذ آن کمک، تشویق و معاونت نمایند، و ارکان عمومی جرم عبارت از رکن قانونی، رکن مادی و رکن معنوی آن میباشد، و شراکت در جرم دو رکن عام دارد که یکی تعدد مجرمین میباشد و دیگری منسوب شدن یک عمل جرمی و ارتکاب آن به آنان میباشد.

در فصل دوم شراکت مباشر در جرم و تمامی مسایل مربوط به آن را به بحث گرفته ام، و این نوع شراکت عبارت از سهم گیری تمامی شرکای جرمی در تنفیذ رکن مادی جرم به شکل مستقیم و بدون واسطه میباشد، و از لحاظ قواعد فقهی شرکای مباشر به هر حال مسئول عمل جرمی خود میباشد، خواه قصد جرم و ضرر رساندن به دیگران را داشته باشند یا نداشته باشند، و از لحاظ کود جزا نیز مسئول بوده و به مجازات جرمی که در آن اشتراک نموده باشند محکوم میگرددند.

در فصل سوم شراکت غیر مباشر در جرم و تمامی احکام مربوط به آن را مورد بررسی قرار داده ام، و این نوع شراکت عبارت از اتفاق شریک با مباشر جرم در ارتکاب عمل جرمی و یا تشویق و اعانت وی میباشد، و یا گروه جرمی را سازماندهی و رهبری نماید و خودش در تنفیذ رکن مادی

جرم دخالت نمی نماید . و از لحاظ قواعد فقهی شریک غیر مباشر زمانی مسئول عمل جرمی است که قصد تجاوز به دیگران و ایجاد عمل جرمی را داشته باشد، و یا در صورت جدا شدن از مباشر جرم در ضرر رساندن به مجنی علیه موثر باشد و یا اینکه مجازات مباشر امکان پذیر نباشد. و از لحاظ کود جزای کشور شریک غیر مباشر نیز مسئول عمل جرمی خود بوده ولی برخلاف احکام فقه اسلامی به یک درجه پایین تر از جزای جرم مرتکبه محکوم میگردد، اما سازمانده جرم به مجازات شدیدتری محکوم میگردد که عبارت از یک و نیم چند جزای جرم مرتکبه میباشد.

در فصل چهارم اسباب تشدید، تخفیف و سقوط مجازات شریک را ذکر کرده ام که از جمله اسباب تشدید مجازات شریک در فقه اسلامی و کود جزا صفت جرمی، صفت فاعل و قصد شریک جرم، اشتراک چند نفر در جرح و ضرب مجنی علیه، اشتراک در هتک حرمت مسکن، قصد دنی یکی از شرکای جرمی، تجاوز جنسی گروهی و غیره میباشد، و از جمله اسباب تخفیف مجازات شریک در فقه اسلامی و کود جزا شراکت طفل و دیوانه همراه بالغین در جرم قتل و یا شراکت خطاکار و قصد کننده، وادار شدن چند نفر به دادن رشوت و تغییر وصف جرم شریک میباشد، و اسبابی مانند شراکت پدر همراه دیگران در قتل پسرش، شراکت شریک در سرقت مال شریکش، شراکت طفل و یا دیوانه در جرایم حدود و قصاص همراه بالغین و مجازات نشدن فاعل از جمله اسباب سقوط مجازات شریک جرم میباشد.

در اخیر امیدوارم که رساله هذا کمکی در راستای برطرف نمودن ابهام و غموض در مورد تمامی مسایل شراکت در جرم باشد و برای محصلین و دوست داران علم و دانش سودمند واقع گردد .

فهرست مطالب

اهـ	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
تقدیر و تشکر	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
خلاصه بحث	أ
مقدمه	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
1- اهمیت موضوع :	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
2- اسباب انتخاب موضوع :	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
4- سوالات اصلی تحقیق :	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
5- سوالات فرعی تحقیق :	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
6- پیش‌ینه تحقیق :	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
7- مواد و روش تحقیق :	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
8- اهداف تحقیق :	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
9- خطه و پلان تحقیق :	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
فصل اول	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
معنی ، مفهوم و ارکان شراکت در جرم	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
مبحث اول : مفهوم شراکت در جرم	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
مطلب اول : مفهوم شراکت در لغت :	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
مطلب دوم : مفهوم شراکت در اصطلاح فقه :	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
مطلب سوم : مفهوم شراکت در اصطلاح قانون :	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
مطلب چهارم : مفهوم جرم در لغت :	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
مطلب پنجم : مفهوم جرم در اصطلاح فقه :	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
مطلب ششم : مفهوم جرم در اصطلاح قانون :	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
مبحث دوم : شرح الفاظ مرتبط به شراکت در جرم	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
1- مباشر جرم :	Error! Bookmark not defined.
2- فاعل جرم :	Error! Bookmark not defined.
3- مسبب جرم :	Error! Bookmark not defined.
4- مشوق جرم :	Error! Bookmark not defined.

- 5- معاون جرم : *Error! Bookmark not defined.*
- 6- مساعد جرم : *Error! Bookmark not defined.*
- 7- سازمان دهنده جرم : *Error! Bookmark not defined.*
- 8- اتفاق شرکاء بر جرم : *Error! Bookmark not defined.*
- 9- توافق شرکاء بر جرم : *Error! Bookmark not defined.*
- 10- تعاقب شرکاء در جرم : *Error! Bookmark not defined.*
- مبحث سوم : ارکان شراکت در جرم . *ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.*
- مطلب اول : ارکان عمومی جرم در فقه اسلامی : *ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.*
- مطلب دوم : ارکان عمومی جرم در قانون : *ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.*
- مطلب سوم : ارکان عمومی شراکت در جرم در فقه و قانون : *ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.*
- 2- وحدت جرم : *Error! Bookmark not defined.*
- انواع تعدد مجرمین : *ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.*
- الف - تعدد ضروری : *Error! Bookmark not defined.*
- ب - تعدد عارضی : *Error! Bookmark not defined.*
- انواع وحدت جرم : *ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.*
- الف - وحدت مادی جرم : *Error! Bookmark not defined.*
- ب - وحدت معنوی جرم : *Error! Bookmark not defined.*
- مبحث چهارم : انواع جرایم از حیث امکان اشتراک در آن و عدم آن . *ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.*
- مطلب اول : جرایمی که بدون اشتراک صورت نمی‌گیرد : *ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.*
- مطلب دوم : جرایمی که بدون اشتراک صورت می‌گیرد : *ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.*
- مطلب سوم : جرایمی که با اشتراک و عدم آن هر دو صورت می‌گیرد : *ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.*
- فصل دوم . *ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.*
- شراکت مباشر در جرم و احکام آن . *ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.*
- مبحث اول : مفهوم شراکت مباشر در جرم . *ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.*
- مطلب اول : تعریف شراکت مباشر (مستقیم) در جرم : *ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.*
- مطلب دوم : انواع شراکت مباشر در جرم : *ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.*
- مبحث دوم : مسئولیت جزایی شریک مباشر در فقه اسلامی و قانون . *ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.*
- مطلب اول : معنی و مفهوم مسئولیت جزایی در فقه اسلامی : *ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.*

قواعد کلی شریعت در مورد شراکت در جرم ..... ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

مطلب دوم: قواعد فقهی مرتبط به مسئولیت فاعل و مباشر جرم: ..... ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

مبحث سوم: مجازات شراکت مباشر در جرم ..... ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

مطلب اول: مجازات فاعل و مباشر جرم در فقه و قانون: ..... ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

مطلب دوم: مجازات شریک مباشر جرم در فقه و قانون: ..... ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

مطلب سوم: مجازات متفق جرم در فقه و قانون: ..... ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

مبحث چهارم: مجازات شریک مباشر در جرایم مختلف ..... ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

مطلب اول: مجازات شریک مباشر جرم قتل در فقه و قانون: ..... ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

مطلب دوم: مجازات شریک مباشر جرم جرح اعضاء در فقه و قانون: ..... ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

مطلب سوم: مجازات شریک مباشر جرم سرقت در فقه و قانون: ..... ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

مطلب چهارم: مجازات شریک مباشر جرم راهزنی در فقه و قانون: ..... ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

مطلب پنجم: مجازات شریک مباشر جرایم تعزیری در فقه و قانون: ..... ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

فصل سوم ..... ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

شراکت غیر مباشر (سببی) در جرم و احکام آن ..... ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

مبحث اول: مفهوم شراکت غیر مباشر در جرم ..... ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

مطلب اول: تعریف شراکت غیر مباشر در جرم: ..... ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

مطلب دوم: انواع شراکت غیر مباشر در جرم: ..... ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

مبحث دوم: مسئولیت جزایی شریک غیر مباشر در فقه و قانون ..... ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

مطلب اول: قواعد فقهی مرتبط به مسئولیت متسبب جرم: ..... ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

مطلب دوم: اجتماع مباشر و متسبب: ..... ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

مطلب سوم: مسئولیت مباشر و متسبب جرم: ..... ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

مبحث سوم: مجازات شریک غیر مباشر در فقه و قانون ..... ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

مطلب اول: مجازات معاون جرم در فقه و قانون: ..... ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

مطلب دوم: مجازات سازمانده جرم در فقه و قانون: ..... ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

مبحث چهارم: مجازات شریک غیر مباشر در جرایم مختلف ..... ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

مطلب اول: مجازات شریک غیر مباشر در جرم قتل: ..... ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

مطلب دوم: مجازات مسبب جرم در جرم جرح اعضاء: ..... ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

- مطلب سوم : مجازات مسبب جرم در جرم سرقت : ..... ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
- مطلب چهارم : مجازات مسبب جرم در جرم راهزنی : ..... ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
- فصل چهارم ..... ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
- مبحث اول : اسباب تشدید ، تخفیف و سقوط مجازات شراکت در جرم..... ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
- مطلب اول : اسباب تشدید د مجازات شریک جرم در فقه اسلامی : ..... ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
- مطلب دوم : اسباب تشدید د مجازات شریک جرم در قانون : ..... ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
- الف - قصد دنی‌ی‌ای از شرکاء از جرم : ..... Error! Bookmark not defined.
- ب - شراکت در جرم ضرب‌ی‌ی جرح : ..... Error! Bookmark not defined.
- ج - شراکت در جرم هتک حرمت مسکن ..... Error! Bookmark not defined.
- د - شراکت در جرم تجاوز جنسی : ..... Error! Bookmark not defined.
- هـ - شراکت در گروه سازمان‌ی‌ی جرمی : ..... Error! Bookmark not defined.
- مطلب سوم : اسباب تخفیف مجازات شریک جرم در فقه اسلامی : ..... ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
- الف - شراکت طفل و دی‌ی‌ی در قتل عمد همراه با بالغان : ..... Error! Bookmark not defined.
- ب - شراکت خطا کار و قصد کننده در جرم قتل : ..... Error! Bookmark not defined.
- مطلب چهارم : اسباب تخفیف مجازات شریک جرم در قانون : ..... ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
- الف - وادار شدن چند نفر به رشوت دادن : ..... Error! Bookmark not defined.
- ب - تغیی‌ی‌ی وصف جرم شری‌ی‌ی : ..... Error! Bookmark not defined.
- مطلب پنجم : اسباب سقوط مجازات شریک جرم در فقه اسلامی : ..... ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
- الف - شراکت پدر یا سارق‌ی‌ی در سرقت مال پسرش : ..... Error! Bookmark not defined.
- ب - شراکت خطا کار و قصد کننده در جرم قتل : ..... Error! Bookmark not defined.
- ج - شراکت شری‌ی‌ی با سارق‌ی‌ی در سرقت مال شری‌ی‌ی : ..... Error! Bookmark not defined.
- د - شراکت طفل‌ی‌ی دی‌ی‌ی همراه بالغ‌ی‌ی در جرای‌ی‌ی حدود و قصاص : ..... Error! Bookmark not defined.
- defined.
- مطلب ششم : اسباب سقوط مجازات شریک جرم در قانون : ..... ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
- مبحث دوم : مناقشه ..... ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
- نتیجه گیری ..... 119.....
- پیشنهادات ..... 123.....
- فهرست آیات قرآنی ..... ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
- فهرست احادیث نبوی ..... ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

فهرست اعلام ..... ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

فهرست مصادر و مراجع ..... **124**.....

خلاصة البحث ..... ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

SUMMARY OF THE RESEARCH ..... ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

نتیجه گیری

بعد از مروری مختصر بر موضوع شراکت در جرم و مسایل مربوط به آن در فقه اسلامی و قانون وضعی میتوان نتایج ذیل را ذکر کرد :

1 - شراکت در جرم در اصطلاح فقه عبارت از این است که افراد متعدد عنصر مادی جرم را مرتکب شوند و هر یکی در تنفیذ آن سهم بگیرد یا همراه دیگری در تنفیذ آن معاونت و مساعدت نماید، یعنی شریک مباشر یا مسبب جرم باشد . و در اصطلاح قانون شریک آن است که در ارتکاب یک یا چند عمل از اعمال مادی جرم، آگاهانه و بطور مستقیم با فاعل یا فاعلین دیگر سهیم باشد .

2 - جرایم در اصطلاح فقه عبارت از امور ممنوعه شرعی است که الله تعالی توسط حد یا تعزیر آن را منع کرده است . و در اصطلاح قانون جرم عبارت از ارتکاب عمل یا امتناع از عملی است که مطابق احکام قانون جرم شناخته شده، عناصر آن مشخص و برای آن مجازات یا تدابیر تأمینی تعیین گردیده باشد .

3 - تمامی جرایم در فقه اسلامی و قانون دارای سه رکن یا عنصر عمومی میباشد که عبارت اند از : الف - عنصر قانونی جرم . ب - عنصر مادی جرم . ج - عنصر معنوی جرم .

اما شراکت در جرم چه مباشر باشد یا غیر مباشر دارای دو رکن عام میباشد و عبارت اند از : الف - تعدد مجرمین . ب - نسبت داده شدن ارتکاب عمل جرمی به آنها .

4 - بطور عموم در فقه اسلامی و قانون شراکت در جرم بر دو نوع است، یکی مباشر یا مستقیم و دیگری غیر مباشر یا سببی نامیده میشود، شراکت مباشر آن است که همه مجرمین یا شرکای جرمی در تنفیذ رکن مادی جرم سهم داشته باشند، اما شراکت غیر مباشر یا سببی آن است که مجرمین یا شرکاء بطور غیرمستقیم در تنفیذ رکن مادی جرم با فاعل یا فاعلین اصلی جرم مساعدت، معاونت و همکاری داشته باشند .

5 - شراکت مباشر در فقه اسلامی و قانون به سه شکل صورت میگیرد، شکل اول آن اتفاق در جرم است و آن اینکه شرکاء بر مبنای تصمیم و پلان قبلی جرم را مرتکب شوند و در فقه و قانون همه آنها بطور مساوی مسئولیت جزایی دارند و اندازه سهم آنها در جرم مد نظر گرفته نمیشود. شکل دوم آن توافق در جرم است و آن اینکه مجرمین بدون تصمیم و پلان قبلی در ارتکاب جرم سهیم شوند، در این صورت هر مجرم مسئول عمل جرمی خود به اندازه ای که آن را مرتکب شده میباشد. و شکل سوم

آن تعاقب در ارتکاب جرم است و آن اینکه مجرمین یکی بعد از دیگری جرم را بطور نوبت وار مرتکب شوند، در این صورت مسئولیت جزایی بر عهده کسی است که اتلاف شیء یا شخص توسط عمل وی صورت گرفته است .

6 - جرایم از لحاظ امکان اشتراک در آن و عدم آن در فقه اسلامی و قانون به سه دسته تقسیم میشوند : دسته اول جرایمی اند که بدون اشتراک صورت نمیگیرند و وقوع آن به شکل انفرادی نادر است، مانند جرم حرابت یا قطع طریق . دسته دوم جرایمی اند که مشارکت در آن صورت نمیگیرد و اگر بالفرض چند نفر در ارتکاب آن همدست و یا جمع شوند، هر یک از آنها به عنوان فاعل اصلی جرم مجازات میگردد، مانند جرایم زنا، قذف و نوشیدن شراب . دسته سوم جرایمی اند که با اشتراک و عدم آن هر دو صورت گرفته میتواند، مانند جرایم قتل و سرقت .

7 - در فقه اسلامی یک سلسله قواعد کلی وجود دارد که مسئولیت مباشر و مسبب جرم را تعیین مینمایند، و بطور کلی مفهوم قواعد به این شکل است که مباشر جرم به هر حال ضامن خسارتی است که به سبب عمل وی به میان آمده است خواه قصد ضرر رساندن را داشته باشد یا نداشته باشد، اما مسبب جرم صرف در حالت تعدی و تجاوز ضامن بوده در غیر آن ضامن نیست، و در صورت اجتماع مباشر و مسبب، اگر مسبب به فرض جدا بودن از مباشر، بصورت انفرادی و متمایز از مباشر در اتلاف شیء یا شخص تاثیر داشت، در این صورت مباشر و مسبب هر دو ضامن خسارت هستند .

8 - در صورت اجتماع مباشر و مسبب، اگر سبب بر مباشرت غالب بود مسئولیت خسارت بر عهده مسبب است، مانند قتل محکوم علیه توسط جلاد بنا بر شهادت دروغ شاهدان. و اگر مباشرت بر سبب غالب بود مسئولیت خسارت بر عهده مباشر است، مانند پرتاب نمودن شخصی در آب توسط کسی و خفه نمودن آن توسط شناگر. و اگر مباشرت و سبب هر دو در اتلاف شیء یا شخص تاثیر مساوی داشتند در این صورت مسئولیت بر عهده هر دوی آنها است، مانند اکراه بر قتل که مکره و مستکره هر دو مسئول آن هستند .

9 - الف - فاعل جرم در فقه اسلامی و قانون به جزای معینه جرمی که مرتکب شده محکوم میگردد .

ب - شریک جرم در فقه اسلامی و قانون به جزای جرمی که در آن اشتراک نموده است محکوم میگردد .

ج - معاون جرم در فقه اسلامی زمانی به مجازات جرمی که در آن معاونت نموده محکوم میگردد که اراده و قصد ارتکاب جرم و ضرر رساندن به مجنی علیه را داشته یا سبب به تنهایی خود در اتلاف شیء یا شخص مؤثر باشد، اما قانون او را به هر حال مستحق جزا میداند ولی جزای وی یک درجه پائین تر از مجازات جرم مرتکبه میباشد .

د - متفق جرم در فقه اسلامی به مجازات جرمی که مرتکب شده محکوم میگردد، اگر جرم قتل نفس باشد همه شرکاء به سبب آن به اتفاق فقهاء قصاص میگرددند، اما اگر جرم قطع و یا جرح اعضاء باشد در نزد جمهور علماء همه شرکاء به سبب جرم مذکور قصاص میگرددند، و در نزد احناف قصاص ساقط گردیده و تنها دیت لازم میگردد .

ه - سازمانده جرم یا کسیکه رهبری گروه جرمی را به عهده دارد، در فقه اسلامی مجازات وی شدیدتر از دیگران است، مثلاً در جرم راهزنی اگر مصلحت تقاضا نماید تعزیراً کشته میشود ولو که کسی را به قتل نرسانده باشد همانطوریکه شیخ الاسلام ابن تیمیه به آن اشاره نموده است، و جزای عبدالله بن ابی بن سلول کسیکه رهبری گروه قاذفین أم المؤمنین عائشه صدیقه رضی الله عنها را به عهده داشت به مراتب بیشتر از دیگران است چنانچه قرآن کریم به آن صراحت نموده است. در قانون نیز جزای سازمانده جرم نسبت به اعضاء دیگر گروه جرمی بیشتر است و آن عبارت از یک و نیم چند حداکثر مجازات جرم مرتکبه میباشد .

10 - شریک یا در جرایم قصاص و دیات شریک فاعل جرم میباشد یا در جرایم حدود و تعزیرات، و در همه این حالات از لحاظ فقه اسلامی قابل مجازات میباشد و مقدار جزای وی بنا به کیفیت جرم ارتکابی متفاوت میباشد، مثلاً در جرم قتل عمد به اساس اتفاق شرکاء جزای کامل آن که عبارت از قصاص است شامل وی میشود، و در صورت توافق شرکاء اگر ضربه وی قابل تمییز از ضربات دیگر بوده و در عین حال کشنده باشد جزای وی قصاص است و در نزد مالکی ها ولو که ضربات از هم متمایز نگردد جزای آن قصاص همه شرکاء میباشد، و در صورت تعاقب شرکاء ضربه شریکی که سبب مباشر موت مجنی علیه شود جزای آن قصاص و برای دیگران حصه شان از دیت است .

در جرایم قطع و یا جرح اعضاء، جزای وی بنا بر قول جمهور علماء قصاص که عبارت از قطع و جرح عضو وی در برابر قطع و جرح عضو مجنی علیه است میباشد و بنا بر قول احناف تنها دیت لازم است .

در جرم سرقت اگر حصه مال مسروقه برای هر شریک به حد نصاب کامل برسد به اتفاق فقهاء جزای وی قطع دست است، و اگر برای هر شریک نصاب کامل نمی رسد در نزد مالکی ها و حنبلی ها جزای وی قطع دست است و در نزد احناف و شافعی ها تعزیر است، و در جرم قطع طریق جزای وی بنا بر اختلاف حال جرم متفاوت میباشد .

و در جرایم تعزیری در حق وی جزای که بازدارنده وی از ارتکاب دوباره جرم و موجب عبرت دیگران گردد در نظر گرفته میشود، حتی بعضی اوقات تعزیر وی به قتل نیز جایز است .

اما قانون برای هر جرم جزای خاص را در صورت ساقط شدن جزای قصاص، دیت یا حدود را وضع کرده است که طبق احوال اعدام، حبس با انواع مختلف آن و یا غرامت مالی میباشد .

11 - از جمله اسباب تشدید مجازات شریک جرم در فقه اسلامی صفت جرم، صفت فاعل و قصد جرمی شریک جرم میباشد.

در قانون نیز بعضی از حالات مشدده برای شریک جرم ذکر شده، از جمله آن قصد دنی یک از شرکای جرم، شراکت در ضرب و جرح، هتک حرمت مسکن، تجاوز جنسی و شراکت در گروه سازمان یافته جرمی و موارد دیگر میباشد.

12 - از جمله اسباب تخفیف مجازات شریک جرم در فقه اسلامی، شراکت طفل و دیوانه در قتل عمد با بالغان، شراکت خطاکار و قصد کننده در جرم قتل و مانند اینها میباشد.

در قانون نیز بعضی از حالات سبب تخفیف مجازات برای شریک جرم میگردد، مانند وادار شدن شرکاء به رشوت دادن، تغییر وصف جرم و موارد دیگر میباشد.

13 - از جمله اسباب سقوط مجازات شریک جرم در فقه اسلامی، شراکت پدر با سارقین در سرقت اموال پسرش، شراکت خطاکار با قصد کننده در جرم قتل، شراکت شریک با سارقین در سرقت اموال شریکش و شراکت طفل و دیوانه در جرایم حدود میباشد.

در قانون نیز بعضی موارد سقوط مجازات برای شریک جرم ذکر شده که از جمله آنها : معاف شدن فاعل از جزا، رضایت مجنی علیه در بازی های ورزشی و عملیات جراحی و درمانی، ایفای وظیفه، تعمیل امر آمر قانونی، دفاع مشروع، اطلاع دادن به مراجع ذیربط قبل از وقوع جرم و تثبیت هویت متهمین به اثر اطلاع بعد از وقوع جرم میباشد .

پیشنهادات

بعد از اینکه به توفیق الله متعال نوشتن این رساله را به پایان رساندم، لازم می بینم چند نکته را به عنوان توصیه ها برای محصلین و محصلات دوره لیسانس و ماستری ذکر نمایم :

1 - پیشنهاد مینمایم که کودکان جزای کشور ما نیز مانند فقه اسلامی مجازات کامل را به تمامی شرکای جرمی چه مباشر و چه غیر مباشر در نظر بگیرد، تا امنیت و آرامی در کشور ما بوجود آمده و بساط جرم و مجرمین و شرکای جرمی بطور کامل برچیده شود.

2 - پیشنهاد مینمایم که قانون گذاران کشور ما برای بعضی از جرایم مجازات شدیدی که عبارت از اعدام است در نظر بگیرند و مجرمین و شرکای آنان به هیچ وجه مورد عفو قرار نگیرند؛ چون این جرایم بسیار خطرناک بوده و امنیت جانی، مالی و شرف مردم را کاملاً از بین میبرد و امنیت کشور از بین میرود، مانند: جرایم اختطاف، قتل و سرقت مسلحانه.

3 - پیشنهاد مینمایم که احکام شراکت مباشر و غیر مباشر در جرم همانطوریکه در فقه اسلامی بیان شده است به شکل ماده وار ذکر گردد و انواع و اقسام هر یک از آنها بطور شماره وار و مختصر در ماده های جداگانه ذکر گردد.

4 - برای عموم محصلین و محصلات توصیه مینمایم که در موارد زیر بحث های علمی داشته باشند و آنرا به عنوان رساله یا پایان نامه جهت گرفتن سند لیسانس یا ماستری به اداره پوهنتون ارائه نمایند :

الف - احکام اشتراک در جرایم قصاص و دیات در فقه اسلامی و قانون .

ب - احکام اشتراک در جرایم حدود در فقه اسلامی و قانون .

ج - احکام اشتراک در جرایم تعزیری در فقه اسلامی و قانون .

د - قواعد کلی ضمان در فقه اسلامی .

ه - مسئولیت جزایی و احکام آن در فقه اسلامی و قانون .

و - مقاصد جزا در فقه اسلامی و قوانین وضعی .

ز - احوال مشدده ، مخففه و مسقطه جزایی در فقه اسلامی و قانون .

ح - نظام توبه و اثر آن در اسقاط جزا در فقه اسلامی و قانون.

فهرست مصادر و مراجع

قرآن کریم

الف - تفسیر :

1. ابن كثير ، أبو الفداء عماد الدين : تفسير القرآن العظيم ، دار طيبة ، الرياض - السعودية ، الطبعة الثانية 1420 هـ 1999 م .
2. السائيس ، محمد علي : تفسير آيات الأحكام ، دار احياء التراث العربي ، بيروت - لبنان ، الطبعة الأولى 1421 هـ 2001 م .
3. السعدي ، الشيخ عبدالرحمن بن ناصر : تيسير الكريم الرحمن في تفسير كلام المنان ، دار السلام للنشر والتوزيع ، الرياض - السعودية ، الطبعة الثانية 1422 هـ - 2002 م .
4. الشنقيطي ، الشيخ محمد الأمين : أضواء البيان في إيضاح القرآن بالقرآن ، دار الفكر للطباعة والنشر والتوزيع ، بيروت - لبنان 1428 هـ - 2007 م .
5. الصابوني ، الشيخ محمد علي : روائع البيان في تفسير آيات الأحكام من القرآن ، د ط - د ت
6. الصابوني ، الشيخ محمد علي : صفوة التفاسير ، دار القلم العربي حلب - دار النمير ، دمشق - سورية ، د ط - د ت .
7. الصابوني ، الشيخ محمد علي : مختصر تفسير ابن كثير ، دار الفكر للطباعة والنشر والتوزيع ، بيروت - لبنان ، د ط - د ت .
8. الطبري ، الإمام محمد بن جرير : جامع البيان عن تأويل آي القرآن ، مؤسسة الرسالة ، بيروت - لبنان ، الطبعة الثالثة 1404 هـ .
9. القرطبي ، أبو عبدالله محمد بن أحمد : الجامع لأحكام القرآن ، دار الكتب المصرية ، القاهرة - مصر ، الطبعة الثانية 1384 هـ 1964 م .

ب - حديث :

10. ابن أبي شيبة ، الإمام عبدالله بن محمد : الكتاب المصنف في الأحاديث والآثار ، دار الكتب العلمية ، بيروت - لبنان ، الطبعة الأولى 1416 هـ .
11. ابن حبان ، أبو حاتم محمد بن حبان البستي : صحيح ابن حبان ، مؤسسة الرسالة ، بيروت - لبنان ، الطبعة الثانية 1414 هـ 1993 م .

12. ابن حنبل ، الإمام أحمد : مسند الإمام أحمد بن حنبل ، المكتب الإسلامي ، بيروت – لبنان ، الطبعة الخامسة 1416 هـ 1985 م .
13. ابن خزيمة ، الإمام أبوبكر محمد بن إسحاق : صحيح ابن خزيمة ، المكتب الإسلامي ، بيروت – لبنان ، الطبعة الأولى 1395 هـ .
14. ابن رجب ، الإمام زين الدين بن شهاب الدين : جامع العلوم والحكم ، دار ابن كثير ، دمشق – بيروت ، الطبعة الثانية 1432 هـ 2011 م .
15. ابن ماجة ، الإمام أبو عبدالله بن يزيد القزويني : سنن ابن ماجة ، دار إحياء التراث العربي ، بيروت – لبنان ، د ط ، 1975 م .
16. أبو داود ، الإمام سليمان بن أشعث السجستاني : سنن أبي داود ، المكتبة العصرية ، بيروت – لبنان ، د ط ، 1412 هـ .
17. الألباني ، الشيخ محمد ناصر الدين : إرواء الغليل في تخريج أحاديث منار السبيل ، المكتبة الشاملة .
18. الألباني ، الشيخ محمد ناصر الدين : سلسلة الأحاديث الصحيحة و شئ من فقهها و فوائدها ، المكتبة الشاملة .
19. الألباني ، الشيخ محمد ناصر الدين : سلسلة الأحاديث الضعيفة والموضوعة و أثرها السيئ في الأمة ، المكتبة الشاملة .
20. الألباني ، الشيخ محمد ناصر الدين : صحيح و ضعيف الترغيب والترهيب ، المكتبة الشاملة
21. الألباني ، الشيخ محمد ناصر الدين : صحيح و ضعيف الجامع الصغير ، المكتبة الشاملة .
22. الألباني ، الشيخ محمد ناصر الدين : صحيح و ضعيف سنن ابن ماجة ، المكتبة الشاملة .
23. الألباني ، الشيخ محمد ناصر الدين : صحيح و ضعيف سنن أبي داود ، المكتبة الشاملة .
24. الألباني ، الشيخ محمد ناصر الدين : صحيح و ضعيف سنن الترمذي ، المكتبة الشاملة .
25. الألباني ، الشيخ محمد ناصر الدين : صحيح و ضعيف سنن النسائي ، المكتبة الشاملة .
26. الألباني ، الشيخ محمد ناصر الدين : مختصر إرواء الغليل ، المكتبة الشاملة .
27. الإمام مالك بن أنس : الموطأ ، دار الحديث ، القاهرة – مصر ، د ط ، 1421 هـ .
28. البخاري ، الإمام محمد بن إسماعيل : الجامع الصحيح ، دار السلام ، الرياض – السعودية ، الطبعة الثانية 1421 هـ 2000 م .

29. البغوي ، الإمام حسين بن مسعود : شرح السنة ، المكتب الإسلامي ، بيروت - لبنان ، د ط 1403 هـ .
30. البيهقي ، أبوبكر محمد بن الحسين بن علي : السنن الكبرى ، دار الفكر ، بيروت - لبنان ، الطبعة الأولى 1410 هـ 1990 م .
31. الترمذي ، الإمام محمد بن عيسى بن سورة : جامع الترمذي ، مطبعة مصطفى البابي الحلبي ، القاهرة - مصر ، الطبعة الثانية 1398 م .
32. الحاكم ، أبو عبدالله محمد بن عبدالله : المستدرک علی الصحیحین ، دارالکتب العلمیة ، بیروت - لبنان ، الطبعة الأولى 1411 هـ 1990 م .
33. الدار قطني ، الإمام علي بن عمر : سنن الدار قطني ، دارالکتب العلمیة ، بیروت - لبنان ، الطبعة الأولى 1417 هـ .
34. الشوكاني ، الإمام محمد بن علي : نيل الأوطار شرح منتقى الأخبار ، مكتبة دار التراث ، القاهرة - مصر ، د ط ، د ت .
35. الصنعاني ، الإمام أبوبكر عبدالرزاق بن همام : المصنف ، المكتب الإسلامي ، القاهرة - مصر ، الطبعة الثانية 1403 هـ .
36. الصنعاني ، محمد بن إسماعيل الأمير اليمني : سبل السلام شرح بلوغ المرام ، دار الفجر للتراث ، القاهرة - مصر ، 1426 هـ 2005 م .
37. الطبراني ، الإمام سليمان بن أحمد : المعجم الكبير ، دار إحياء التراث العربي ، بيروت - لبنان ، الطبعة الثانية 1406 هـ .
38. العثيمين ، الشيخ محمد بن صالح : شرح الأربعين النووية ، دارالثريا للنشر والتوزيع ، الرياض - السعودية ، الطبعة الثالثة ، 1425 هـ 2004 م .
39. القشيري ، الإمام مسلم بن الحجاج : صحيح مسلم ، دار إحياء التراث العربي ، بيروت - لبنان ، الطبعة الثانية 1392 هـ .
40. اللحيان ، الشيخ عبدالله بن عبدالعزيز : أضواء السنة ، مكتبة التوبة ، رياض - السعودية ، الطبعة الثانية 1437 هـ .
41. المنذري ، الإمام الحافظ زكي الدين : الترغيب والترهيب من الحديث الشريف ، دارالکتب العلمیة ، بیروت - لبنان ، الطبعة الثالثة 1424 هـ 2003 م .

42. النسائي ، الإمام أبو عبدالرحمن أحمد بن شعيب : سنن النسائي ، دار الفكر ، بيروت – لبنان ، الطبعة الأولى 1348 هـ .

ج – فقه و اصول فقه :

43. ابن المنذر ، أبوبكر محمد بن إبراهيم : الإجماع ، مكتبة الفرقان ، عجمان – الإمارات العربية المتحدة ، الطبعة الثانية 1420 هـ 1999 م .

44. ابن الهمام ، الإمام كمال الدين محمد بن عبدالواحد : فتح القدير على الهداية ، مطبعة مصطفى البابي الحلبي ، القاهرة – مصر ، الطبعة الأولى 1389 هـ .

45. ابن باز ، عبدالعزيز بن عبدالله : مجموع فتاوى و مقالات متنوعة ، دار القاسم للنشر ، الرياض – السعودية ، د ط ، 1420 هـ .

46. ابن تيمية ، شيخ الإسلام تقي الدين أحمد بن عبدالحليم : السياسة الشرعية في إصلاح الراعي والرعية ، دار عالم الفوائد ، جدة – السعودية ، د ط – د ت .

47. ابن تيمية ، شيخ الإسلام تقي الدين أحمد بن عبدالحليم : مجموع الفتاوى ، جمع و ترتيب: عبدالرحمن بن محمد بن قاسم و ابنه محمد ، مجمع الملك فهد لطباعة المصحف الشريف ، المدينة المنورة – السعودية ، د ط ، 1416 هـ 1995 م .

48. ابن رشد ، القاضي أبوالوليد محمد بن أحمد : بداية المجتهد و نهاية المقتصد ، دار الفكر ، بيروت – لبنان ، د ط ، د ت .

49. ابن عابدين ، محمد امين : رد المحتار على الدر المختار ، دار الفكر ، بيروت – لبنان ، د ط ، 1412 هـ 1992 م .

50. ابن عبدالبر ، الإمام يوسف بن عبدالله : التمهيد لما في الموطأ من المعاني والأسانيد ، دار الفاروق الحديثة للطباعة والنشر ، بيروت – لبنان ، الطبعة الرابعة 1429 هـ 2008 م .

51. ابن عبدالبر ، الإمام يوسف بن عبدالله : الاستذكار ، الجامع لمذاهب فقهاء الأمصار و علماء الأقطار ، دار الكتب العلمية ، بيروت – لبنان ، الطبعة الأولى 1421 هـ 2000 م .

52. ابن قدامه ، موفق الدين عبدالله بن أحمد المقدسي : المغني ، دار الفكر ، بيروت – لبنان ، الطبعة الأولى 1405 هـ .
53. أبو زهرة ، محمد : الجريمة والعقوبة في الفقه الإسلامي ، دار الفكر العربي ، القاهرة – مصر ، 1998 م
54. التوجيهي ، الشيخ محمد بن إبراهيم : مختصر الفقه الإسلامي ، دار أصدقاء المجتمع ، القصيم – السعودية ، الطبعة الخامسة عشرة 1435 هـ 2014 م .
55. الجزيري ، عبدالرحمن بن محمد : الفقه على المذاهب الأربعة ، مكتبة فريديية ، محله جنگی ، بشاور – باكستان ، د ط ، د ت .
56. جماعة من العلماء : موسوعة الإجماع في الفقه الإسلامي ، دار الهدى النبوي ، المنصورة – مصر ، الطبعة الأولى 1434 هـ 2013 م .
57. الحطاب ، أبو عبدالله محمد بن محمد الرعيني : مواهب الجليل في شرح مختصر خليل ، دار الكتب العلمية ، بيروت – لبنان ، الطبعة الأولى 1416 هـ .
58. الخرخشي ، أبو عبدالله سيدي محمد : شرح مختصر خليل ، دار صادر ، – لبنان ، د ط ، د ت .
59. الخن ، مصطفى و آخرون : الفقه المنهجي على مذهب الإمام الشافعي ، مؤسسة الرسالة ، بيروت – لبنان ، الطبعة الأولى 1433 هـ 2012 م .
60. الدهلوي ، الإمام شاه ولي الله : حجة الله البالغة ، دار ابن كثير ، دمشق – سورية ، الطبعة الأولى 1431 هـ 2010 م .
61. الزحيلي ، الدكتور وهبة ، أصول الفقه الإسلامي ، المكتبة الرشيدية ، كويتة – باكستان ، د ط – د ت .
62. الزحيلي ، الدكتور وهبة ، الفقه الإسلامي و أدلته ، دار الفكر ، دمشق – سورية ، الطبعة الرابعة 1418 هـ 1997 م .
63. الزحيلي ، الدكتور وهبة ، نظرية الضرورة الشرعية ، مؤسسة الرسالة ، بيروت – لبنان ، الطبعة الرابعة 1405 هـ 1985 م .
64. الزحيلي ، الدكتور وهبة ، نظرية الضمان أو أحكام المسؤولية المدنية والجنايية ، دار الفكر ، دمشق – سورية ، الطبعة التاسعة 1433 هـ 2012 م .

65. زيدان ، الدكتور عبدالكريم : المدخل لدراسة الشريعة الإسلامية ، مؤسسة الرسالة ناشرون ، بيروت – لبنان ، الطبعة الأولى 1425 هـ 2005 م .
66. زيدان ، الدكتور عبدالكريم : المفصل في أحكام المرأة والبيت المسلم ، مؤسسة الرسالة ، بيروت – لبنان ، الطبعة الأولى 1413 هـ 1993 م .
67. زيدان ، الدكتور عبدالكريم : الوجيز في أصول الفقه ، دار نشر الكتب الإسلامية ، لاهور – باكستان ، د ط – د ت .
68. زيدان ، عبدالكريم : أصول الدعوة ، المكتبة الحقانية ، بشاور – باكستان ، د ط – د ت .
69. السرخسي ، الإمام شمس الدين أبوبكر محمد بن أحمد بن أبي سهل : المبسوط ، دار المعرفة ، بيروت – لبنان ، د ط ، 1406 هـ .
70. السيد سابق : فقه السنة ، مكتبة الرشد ، الرياض – السعودية ، الطبعة الأولى 1422 هـ 2001 م
71. الشافعي ، الإمام أبو عبدالله محمد بن ادريس : الأم ، دار المعرفة ، بيروت – لبنان ، الطبعة الثانية 1393 هـ .
72. الشربيني ، الشيخ محمد الخطيب : معني المحتاج إلى معرفة معاني ألفاظ المنهاج ، دار الفكر ، بيروت – لبنان ، د ط ، د ت .
73. الصاغري ، الشيخ أسعد محمد سعيد : الفقه الحنفي و أدلته ، وحيدى كتب خانه ، بشاور – باكستان ، د ط – د ت .
74. العثماني ، محمد تقي : بحوث في قضايا فقهية معاصرة ، مكتبة معروفة ، كوئته – باكستان 1428 هـ 2007 م .
75. العثيمين ، الشيخ محمد بن صالح : الشرح الممتع على زاد المستقنع ، دار ابن الجوزي ، الطبعة الأولى ، 1422 هـ .
76. عفانة ، الدكتور حسام الدين موسى : فتاوى يسألونك ، دار الكتب العلمية ، بيروت – لبنان ، الطبعة الثانية 1417 هـ 1997 م .
77. عودة ، عبدالقادر : التشريع الجنائي الإسلامي مقارنا بالقانون الوضعي ، دار الكتاب العربي ، بيروت – لبنان ، د ط .
78. الكاساني ، الإمام علاء الدين أبي بكر بن مسعود : بدائع الصنائع في ترتيب الشرائع ، دار الكتاب العربي ، بيروت – لبنان ، الطبعة الثانية 1402 هـ 1982 م .

79. كمال، الشيخ أبو مالك: **صحيح فقه السنة** ، كتب خانه رشيديه، بشاور – باكستان، د ط – د ت .
80. الماوردى ، على بن محمد : **الأحكام السلطانية** ، دار الحديث ، القاهرة- مصر، 1427 هـ 2006 م .
81. المواق ، محمد بن يوسف بن أبي القاسم العبدري : **التاج و الإكليل لمختصر خليل** ، دار الفكر ، بيروت – لبنان ، الطبعة الثانية 1398 هـ .
82. الموصلى ، الإمام عبدالله بن محمود : **الاختيار لتعليل المختار** ، المكتبة الحقانية ، بشاور – باكستان ، د ط – د ت .
83. النووي ، الإمام أبو زكريا محي الدين : **المجموع شرح المهذب** ، دار الفكر ، بيروت – لبنان ، د ط ، د ت .
84. وزارة الأوقاف والشئون الإسلامية : **الموسوعة الفقهية الكويتية** ، طباعة ذات السلاسل ، وزارة الأوقاف والشئون الإسلامية – الكويت ، الطبعة الثانية 1404 هـ 1983 م .

د – قواعد فقهية :

85. ابن نجيم ، العلامة زين الدين بن إبراهيم بن محمد : **الأشباه والنظائر** ، دار الكتب العلمية ، بيروت – لبنان ، الطبعة الأولى 1419 هـ 1999 م .
86. جماعة من العلماء : **مجلة الأحكام العدلية**، المطبعة الأدبية، بيروت – لبنان، د ط، 1302 هـ .
87. حيدر ، علي : **درر الحكام شرح مجلة الأحكام** ، تعريب : المحامي فهمي الحسيني ، دار عالم الكتب ، الرياض – السعودية ، طبعة خاصة 1423 هـ 2003 م .
88. الزحيلي ، محمد مصطفى : **القواعد الفقهية و تطبيقاتها في المذاهب الأربعة** ، دار الفكر ، دمشق – سورية ، الطبعة الأولى 1427 هـ 2006 م .
89. الزرقاء ، أحمد بن محمد : **شرح القواعد الفقهية** ، دار القلم ، دمشق – سورية ، الطبعة الثانية 1409 هـ 1989 م .
90. زيدان ، الدكتور عبدالكريم : **الوجيز في شرح القواعد الفقهية** ، مؤسسة الرسالة ناشرون ، بيروت – لبنان ، الطبعة الثانية 1432 هـ 2011 م .
91. السيوطي ، الإمام جلال الدين عبدالرحمن : **الأشباه والنظائر** ، دار الكتب العلمية ، بيروت – لبنان ، الطبعة الأولى 1403 هـ 1983 م .

هـ - لغت نامه ها و معاجم :

92. ابن منظور ، محمد بن مكرم بن علي : لسان العرب ، دار المعارف ، د ط - د ت .
93. الجرجاني : التعريفات ، دار الفضيلة ، القاهرة - مصر ، د ط - د ت .
94. الزبيدي ، محب الدين السيد مرتضى : تاج العروس ، دار الهداية ، د ط - د ت .
95. قلنجي ، دكتور محمد رواس : معجم لغة الفقهاء ، دارالنفائس ، بيروت - لبنان ، الطبعة الثانية 1408 هـ - 1988 م.
96. مصطفى ، إبراهيم : المعجم الوسيط ، دارالدعوة ، استانبول - تركيا ، د ط - 1410 هـ - 1989 م
97. المناوي ، عبدالرؤف : التوقيف على مهمات التعاريف ، دار عالم الكتب ، القاهرة - مصر ، الطبعة الأولى 1410 هـ - 1990 م .

و - رساله ها و قوانين :

98. أحمد الشيخ ، إبراهيم سند إبراهيم: مكافحة الإسلام للجريمة، بحث منشور على موقع الألوكة في الشبكة الدولية.
99. أمين ، الدكتور عبدالباقي : قانون كذاري ، مركز تحقيقاتي قاصد ، كابل - افغانستان ، چاپ اول 1397 هـ - 2018 م.
100. بنياد آسيا : شرح كود جزا ، چاپ خانه سعيد، كابل - افغانستان ، چاپ اول 1398 هـ ش.
101. دراغمة ، محمد عبدالمنعم : أثر الظروف في تخفيف العقوبة ، رسالة ماجستير من جامعة النجاح الوطنية ، نابلس - فلسطين 2006 م .
102. عبدالله حامد ، كامل محمد حسين : أحكام الاشتراك في الجريمة في الفقه الإسلامي ، رسالة ماجستير من جامعة النجاح الوطنية ، نابلس - فلسطين 2010 م .
103. العرفج ، فهدبن مبارك : التحريض على الجريمة في الفقه الإسلامي والنظام السعودي ، رسالة ماجستير من جامعة نايف العربية للعلوم الأمنية رياض - السعودية 2006 م

104. القطبي ، راند أحمد : **المساهمة الجنائية في الشريعة الإسلامية** ، رسالة ماجستير من الجامعة الإسلامية بغزة – فلسطين 2001 م .
105. الكربولي ، أحمد عبيد جاسم : **المساهمة الجنائية بين الشريعة و القانون** ، بحث منشور في مجلة جامعة الأنبار للعلوم الإسلامية ، الأنبار – العراق ، المجلد الثالث ، العدد الثاني عشر ، كانون الأول 2011 م .
106. المطيري ، ضاوي جزاع : **المسؤولية الجنائية للاشتراك بالمساعدة** ، رسالة ماجستير من جامعة الشرق الأوسط ، 2011 م .
107. النمر ، علي السيد : **منهج الإسلام في مكافحة الجرائم** ، بحث منشور على موقع الألوكة في الشبكة الدولية .
108. وزارت عدليه جمهورى اسلامى افغانستان : **كود جزا** ، مصوب سال 1396 هـ ش .

بخاطر دسترسى به متن كامل اين تحقيق مراجعه شود به:

پوهنتون سلام، کتابخانه مرکزی چهار راهی گل سرخ، سرک کلوله پشته

و یا هم به ایمیل آدرس ذیل تماس گرفته شود:

salamresearchcentre@salam.edu.af